

5. Rene K.: Einleitung: Über einige Fragen der empirischen Kulturanthropologie, Düsseldorf/Wien 1972, S. 7–48.

6. Niklass L.: Die gesellschaftliche Moral und ihre ethische Reflexion, Herausforderung der Philosophie. Frankfurt/Main 1990. (Suhrkamp)Brosch. — S. 73.

7. Paul W.: Die Möglichkeit des Anderseins, Bern: Hans Huber Verlag 2002. — S. 146.

Романчук С.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Українського гуманітарного інституту

СЕМІОТИЧНА МОДЕЛЬ ОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

***Анотація.** Праця аналізує сутність соціальної комунікації, визначає якісні параметри семіотичного підходу в розрізі соціальної комунікації. Автор наголошує на ролі знакових систем в житті людини як одиниці суспільства.*

***Ключові слова:** соціальна комунікація, семіотика, соціальна реальність.*

***Abstract.** Labor analyzes the essence of social communication, defines qualitative parameters of the semiotic approach in the context of social communication. The author emphasizes the role of sign systems in human life as a unit of society.*

***Key words:** social communication, semiotics, social reality.*

Якщо залишити за дужками матеріальний, економічний і технічний аспекти комунікації, стає очевидним її соціальний характер. Дописемна культура обожнювала Слово, що, по суті, було обожнюванням комунікації. Після запровадження писемності культ Слова трансформувався в культ Книги. Зрештою, Священні Писання усіх релігій є наслідком комунікації пророків з Богом, а саме слово «релігія» в перекладі з латини означає «зв'язок», тобто «комунікація». Але якщо для священнослужителів комунікація була предметом культу, то для стародавніх учених — предметом дослідження. Логіка, лінгвістика, риторика, граматики, діалектика вивчали проблеми комунікації з прадавніх часів. У Середньовіччя відродилася давньогрецька герменевтика, що досліджувала проблеми розуміння та тлумачення поетичних і священних текстів. Педагогіка (Я. Коменський, Л. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо) сприяла розвитку природних здібностей дітей, мовознавство (В. Гумбольдт, А. Шлегель, Я. Гримм) описувало і класифікувало різні мови, соціологія (О. Конт, Г. Спенсер) досліджувала суспільство та ін.

Проте всі ці науки «чомусь» поза межами своїх досліджень залишили проблему комунікаційних взаємозв'язків, без яких жодне суспільство існувати не може. І лише на початку ХХ ст. виникає семіотика, яка дала поштовх структурній (прикладній) лінгвістиці (Ф. де Соссюр, Ч. Пірс). З'являються праці соціологів (Г. Тард, П. Сорокін), соціальних психологів (В. Вундт, Х. Штейнталь, Г. Лебон, Дж. Мід, Г. Блумер), які ґрунтовно досліджують комунікаційну проблематику.

Проблеми соціальної комунікації наприкінці ХХ ст. стали предметом дослідження соціології, психології, політології, культурології, філософії,

документалістики, інформатики, журналістики, теорії реклами і паблік рилейшнз тощо. Суб'єктом соціальної комунікації є особистість, навіть якщо вона спілкується сама із собою.

Передумови виникнення семіотики нерозривно пов'язані зі становленням світової філософської думки, але безпосередньо теоретичні основи науки про знаки було закладено в працях Ч.С. Пірса, Ф. де Соссюра та Ч.В. Морріса. Саме цим мислителям належить теоретична розробка проблеми сутності знаку, відокремлення предметної галузі семіотики, формулювання її завдань та визначення найголовніших напрямів семіотичного дослідження. Усвідомлення ролі означування в житті людини зумовило інтерес засновників семіотики до особливостей функціонування знаків у суспільстві, їх впливу на соціальні процеси.

Творча розробка ідей Ф. де Соссюра в другій половині ХХ століття дозволила не тільки розглядати семіотику як науку про функціонування в суспільстві ізольованих знаків, але й продуктивно використовувати її можливості у вивченні найрізноманітніших знакових систем. Семіотика починає своє становлення як самостійна галузь наукового знання.

Найрізноманітніші аспекти семіотичного осягнення соціальної реальності знайшли своє відображення у творчості представників тартусько-московської семіотичної школи на чолі з її засновником Ю.М. Лотманом. Від проблем структурної лінгвістики, розробки теоретичних та методологічних засад семіотичного підходу, аналізу художніх творів та особливостей невербальної комунікації до структурно-семіотичного аналізу міфології, історії, культури, специфіки людської свідомості та особливостей функціонування штучного інтелекту, впливу науково-технічного прогресу на суспільство — таке коло інтересів представників цієї школи, серед яких — В.В. Іванов, В.М. Топоров, Б.А. Успенський, Б.Ф. Єгоров, Б.М. Гаспаров, І.І. Ревзін та ін. Ю.М. Лотман запропонував власну модель культури, яку він розглядав як складно організований текст, семіосферу. Він також досліджував проблеми культурної динаміки, роль непередбачуваності та свідомого вибору в історичному процесі, перспективи розвитку сучасного суспільства.

Загальнотеоретичні й методологічні проблеми семіотики розглядали Г.П. Щедровицький, Ю.С. Степанов, А.О. Вєтров, І.А. Хабаров, В.М. Розін; семіотичному аналізу особливостей функціонування культурних кодів присвячено праці В.П. Руднева, Г.Г. Косікова, С.М. Зенкіна, М.В. Тростникова, Г.Г. Амеліна.

А.М. Ісаков проаналізував можливості взаємодії семіотичного методу із феноменологічним та герменевтичним підходами до вивчення соціальної реальності. Критичний аналіз семіотичного підходу до вивчення реалій сучасного суспільства та культури здійснив Б.М. Парамонов.

Широке коло проблем, що відбивають особливості функціонування знаків у суспільстві, розглянув Г.Г. Почепцов. Серед них — семіотика влади, семіотика радянської цивілізації, семіотичний аспект формування іміджу суспільного діяча, чутки як семіотичний феномен та ін.

Метою дослідження є визначення специфіки теоретичного досягнення соціальної комунікації в межах семіотичної парадигми.

Порівняльний аналіз ідей Ч.С. Пірса та Ф. де Соссюра [6], яких визнано відповідно засновниками логічного та лінгвістичного напрямів семіотики, дозволив визначити, що логічний напрям досліджує насамперед абсолютні характеристики знаків, а лінгвістичний орієнтується на вивчення властивостей, яких знаки набувають, функціонуючи в системі, і визнає категорію розбіжності за найважливішу ознаку функціонування знакових утворень.

Подальший розвиток лінгвістичного напрямку представлено ідеями структуралізму та постструктуралізму. У рамках структурного аналізу (К. Леві-Строс, Р. Барт, А. Греймас та ін.) розглядаються несвідомі внутрішні структури культурних явищ, чинників, що забезпечують єдність функціонування структури, а також загальні закони, що пояснюють найважливіші принципи організації явищ [2]. Пошук нових підходів у межах постструктуралізму пов'язаний насамперед з тим, що поступово усвідомлюється неадекватність відображення особливостей функціонування знакових систем за допомогою логіки науки.

Постструктуралістський період розвитку семіотичних досліджень нерозривно пов'язаний з поняттям «інтертекст». Цей термін вперше ввела Ю. Кристева для осмислення ідей М.М. Бахтіна у сфері аналізу соціальної взаємодії дискурсів. Кожен дискурс характеризує специфічний спосіб або специфічні правила організації усної чи писемної мовленнєвої діяльності. Постструктуралістський підхід прагне визначити дійсність як текстуальну реальність, а кожен дискурс розглядає як такий, що може бути відокремлений лише в результаті деконструкції, оскільки в реальності будь-який дискурс існує як багатомірне перехрещення найрізноманітніших текстів [4].

В епоху Постмодерну світ постає як такий, що перебуває в постійному становленні. Реальність складають безліч взаємодіючих систем, що самоорганізуються, породжуючи нові структури. Зміни в поглядах на світ детермінують трансформації уявлень про людину, суспільство, історію. Орієнтиром для методологічних інновацій у семіотиці стають принципи синергетики, які продуктивно використовуються в динамічній моделі культури Ю.М. Лотмана [5].

Сьогодні семіотика постає як сфера досліджень, предметом яких є природа й особливості функціонування знаків, а також систем і процесів, що лежать в основі позначування, вираження, репрезентації й комунікації.

Розгляд семіотики як методу дослідження дає можливість краще усвідомити сутність семіотичної концепції. Досліджуючи комунікативні процеси, семіотика описує структури (коди), які дозволяють перейти від аналізу реальних взаємозв'язків до сфери комунікативних моделей. Код становить собою систему знаків, наділених умовним значенням (словник коду) і поєднаних за допомогою правил, які мають конвенціональний характер (граматика коду). Як коди можуть розглядатися природні мови, фольклор, театр, реклама тощо. Будь-яка комунікація може здійснюватися тільки за допомогою тих або інших кодів. Саме за допомогою кодів здійснюється реалізація й інтерпретація суспільних явищ.

Важливою семіотичною проблемою є аналіз механізмів, за допомогою яких соціальна реальність інтегрується в цілісне семіотичне утворення. Надіндивідуальним механізмом, «макрокодом», що містить у собі й інтегрує безліч кодів, є культура. Репрезентації соціальної реальності завжди відбуваються через знакові системи, що забезпечує формування інституціоналізованих інтерсуб'єктивних відносин. Завдяки культурі соціальний досвід можливо узагальнити та передати наступним поколінням.

Принагідно зауважимо, що на сучасному етапі відбувається трансформація стійких стереотипів у поглядах на реальність, наявна віртуалізація суспільного життя, коли стосунки між людьми набувають форми взаємодії між образами.

Соціальні явища, розглянуті з точки зору їх знакової репрезентації й комунікативних можливостей, виступають як семіотична реальність суспільного життя. У дослідженні соціальних явищ головне завдання полягає в тому, щоб об'єднати можливості окремих суспільних наук та розрізнених теоретичних моделей, що формуються в їх рамках, і розглядати ці моделі як інструменти пізнання, а не як свідчення об'єктивної реальності. Саме таку настанову реалізує сучасна семіотика (У. Еко). Семіотичне дослідження в синхронічному зрізі відкриває в реальності стійкі структури, які накладаються суб'єктом, що пізнає, на буття, що постійно «вислизає», та виступають основою впорядкування, осмислення й інформативності останнього. Соціальна інформація постає як свідомо організовані в процесі суспільного відображення свідчення про світ та взаємовідносини людини й світу [3, с. 326]. Такі свідчення об'єктивуються, передаються та сприймаються людиною або спеціальними пристроями. Коли ті або інші соціальні явища досліджуються семіотикою з огляду на їхні глибинні, сутнісні основи, закономірності й тенденції розвитку, вони постають як явища культури, повідомлення, організовані за допомогою тих чи інших кодів, мов.

У сучасній соціальній філософії велика увага приділяється пошукам засад суспільної інтеграції. Так, комунікативна практична філософія (К.О. Апель, Ю. Габермас) звертається до проблеми ефективності інтерсуб'єктивної комунікації, вважаючи комунікативне взаєморозуміння основою справжньої інтеграції суспільства. Модель соціокультурної реальності, запропонована М.К. Петровим, передбачає триєдність універсальних процесів — діяльності, трансляції і трансмутації, — інтеграція, взаємозалежність і взаємопроникнення яких визначають і структурують сьогодення, сучасний момент соціального буття. Умовою для успішного здійснення соціальної комунікації вважається необхідність для людини засвоювати певний культурний текст, «фрагмент» соціальної реальності й передавати цей «фрагмент» іншим, додаючи до тексту щось нове в результаті трансмутаційних процесів.

Отже, пошуки консенсусу в суспільстві мають відбуватися не тільки на підставі інтерсуб'єктивно визнаних норм, але й з урахуванням універсальних характеристик соціокультурного розвитку, які зумовлені розмірністю людської свідомості та можуть видозмінюватися під впливом культурної традиції.

Як бачимо, семіотика не вважає вичерпним доказом реальності ані «просту» констатацію фактів, ані теоретичні моделі, які завжди становлять собою щось

якісно відмінне, ніж ті явища, які вони репрезентують. Життя суспільства визначається не зовнішньою системою відносин, а взаємодіючою системою інтеріоризованих кодів, кожен з яких дозволяє суспільним явищам набути певного ступеня реальності. У свою чергу, кожне з цих явищ перекладається та інтерпретується в системі суспільних відносин, породжуючи прецедентні тексти, які впливають на характер зв'язку між позначуваним й означаючим у численних соціальних комунікативних системах.

У межах семіотичного підходу неможливо обґрунтувати наявність об'єктивної реальності, оскільки презумпція існування об'єктивного буття в його самовизначеності щодо небуття лежить в основі семіотичного підходу як прагнення за допомогою виявлення подібності й розбіжності членів бінарних опозицій показати це буття в процесі його становлення й самовизначення. Буття завжди є чимось більшим, ніж результат його остаточного структурування й раціонального осмислення, але це і є необхідною умовою розширення меж смислової реальності в просторі культури.

Соціум як знакове утворення може забезпечити власну континуальність і цілісність лише в тому разі, якщо кожен окремий індивід функціонуватиме як цілісний текст, ізоморфний всій системі. Семіотичні межі особистості повинні не тільки забезпечувати її унікальність, але й сприяти продуктивній взаємодії з іншими текстами й текстом усього соціуму. Цьому має сприяти формування загальноприйнятих нормативних систем соціального життя на основі світового культурного й соціального досвіду.

Таким чином, життя людей у суспільстві впорядковується й регулюється за допомогою знакових систем. Долучитися до реальних соціальних явищ можливо шляхом виконання певних знакових процедур, що відбивають певний спосіб мислення. Взаємодія людей у суспільстві визначається не зовнішньою системою відносин, а гнучкою системою інтеріоризованих кодів, кожен з яких відповідає певним суспільним явищам. У свою чергу, кожне з цих явищ у системі суспільних відносин породжує прецедентні тексти, реалізовані взірці, що впливають на характер зв'язку між позначуваним й означаючим у численних соціальних комунікативних системах.

Література

1. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах / Р. Акофф, Ф. Эмери. — М., 1974.
2. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк. — 1989.
3. Еко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / Пер. с англ. и итал. С. Серебряного. — СПб.: Симпозиум, 2007. — 502 с.
4. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова — М.: Прогресс, 2000. — С. 427–457.
5. Лотман Ю. Текст у тексті / Ю. Лотман // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. — Львів: Літопис, 1996. — С. 428–441.

6. Соссюр Фердинанд де. Курс общей лингвистики. Пер. с французского. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 256 с. (Лингвистическое наследие XX века)

Тинний В.І.

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри іноземних мов фінансового факультету

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджуються суть та зміст понять «міжкультурна компетенція», «міжкультурна комунікація», шляхи ефективного формування знань, умінь та навичок з іноземної мови на основі комунікативного підходу в умовах міжкультурної комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетенція, комунікативний підхід, інформаційно-комунікаційні технології.

Abstract. The article presents the investigation of the essence and content of terms «intercultural communication», «intercultural competence», the ways of efficient developing knowledge and skills on the basis of communicative approach under conditions of intercultural communication through information and communication technologies.

Key words: intercultural communication, intercultural competence, communicative approach, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги модернізації системи вищої освіти України, посилення її професійної складової зумовлені необхідністю у компетентних та конкурентоздатних фахівцях у процесі інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір. Невід'ємним компонентом якісної підготовки сучасного фахівця є викладання іноземної мови професійного спрямування. Проблематика якісної підготовки конкурентоздатних фахівців із сформованою системою знань та практичним досвідом використання іноземної мови в професійній діяльності та міжкультурній комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій на сьогодні потребує подальшого вивчення, поряд з достатнім рівнем розуміння та мотивації студентів до вивчення іноземної мови.

Аналіз досліджень та публікацій. Багато науковців присвятили свої праці поняттю міжкультурної комунікації, серед них, А. Кребер, К. Клакхон, Р. Портер, Е. Голл, Д. Трагер. Низка питань теорії міжкультурної комунікації була вивчена наступними дослідниками: С. Гантінгтон, Е. Гірш, К. Бергер, Г. Гофстеде, С. Даль, Е. Голл. Проблематиці міжкультурної комунікації в процесі підготовки майбутніх фахівців присвятили свої праці багато вчених. Аналіз питань мовленнєвої діяльності та спілкування був виконаний І. Зимньою, В. Скалкіним, Л. Виготським, М. Жинкіном, В. Гумбольдтом; навчання іноземним мовам зі спеціальною метою досліджували Б. Коффі, Г. Стоун, Р. Джонсон, В. Бухбіндер, Е. Уотерс, В. Штраусс, Ф. Епперт, Д. Уільямс; структуру і зміст комунікативної компетентності — А. Александренко, А. Сичева та ін. Серед вітчизняних учених